
Finantsinspektorid põõsasse pätte püüdma?

05. veebruar 2021

Olid ajad, mil politseinikud varjusid kihutajate tabamiseks põõsastesse. Kiire hüpe varjest ja sauaviibe tõid tavaliselt tulemuse. Vastukaaluks asusid kiirustajad kasutama radaridetektoreid, et teada, milliste põõsaste juures hoog maha võtta. Lõpuks lepiti kokku, et korrakaitsjed hakkavad tegutsema nähtavalt ja teisalt keelati ka detektorid. Täna on Euroopa finantsjärelevalvajate seas puhkenud arutelu, kas finantsinspektoreid on mõistlik piltlikult öeldes suunata põõsastesse pätte püüdma?

Täpsemalt käib jutt kontrolltehingute tegemise õigusest finantsjärelevalveasutustele. Kontrolltehing on tehingu tunnustega toiming, mille tegemisel võib varjata tehingu tegemise eesmärki. Kontrolltehingut tegev ametiisik ei pea ennast tehingu tegemisel esitlema sellena, kes ta tegelikult on. Eesti seaduse kohaselt on praegu Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve Ametil ning Terviseametil kontrolltehingute tegemise õigus tarbijate kaitsel.

Kontrolltehingul kui järelevalvemeetodil on selged tugevused. See võimaldab järelevalvajal objektiivselt mõista olukorda „põllul“ teenuse osutamise faasis ja konkreetset juhtumil. Sobivate tunnustega või sagedusega kontrolltehingute tegemine toetab laiemal pildil kokkupanekut finantsvahendajast või turust tervikuna. Kontrolltehing võib minetuse tõendusena olla edasise järelevalvemenetluse alguspunkt või järelevalve poolt finantsvahendajale juba otsustatud kohustuse täitmise kontrolli oluline element.

Nagu mündil on kaks külge, on kontrolltehingul meetodina ka olulisi nõrkusi. Esimene on filosoofilisema olemusega - vabaduse riive määr: kas ja mis tingimustel on inimesel ja äril õigus eeldada, et riik ta järel ei luura? Üldjoontes on kokku lepitud, et luuramine täielikult keelatud ei ole, kuid luurata võib väga oluliste hüvede kaitseks ning järgides selget ning kontrollitavat menetlust. Kontrolltehingute teine nõrkus on võimalik väärgutus, mida selline meetod järelevalvajale annab. Viimane võib hakata käituma, ka lõpuni teadvustamata, viisil, mis meelitab teenuse osutajat rikkumisele. Kolmas on tähistatav märksõnaga „tururisk“. Näiteks, kui kontrolltehinguga justkui omandatud väärtpaberi hind oluliselt muutub, siis kes kannab kahju? Teatud hüvega tehingu tegemisel on äril täielik õigus eeldada, et tema saadava vastusoorituse eest liigub soorituse andjale äri riski hüvega seotud risk kui võimalus. Kui veidi aega hiljem selgub, et tegu oli kontrolltehinguga, mis justkui polnudki „päris“, siis arvestades kapitaliturgude dünaamikat võib äri silmitsi olla olukorraga, mille tekkimist ta ei saanudki eeldada. Või vastupidi, kui kasu jääb riigile, siis kas ja mil määral hakkab see riigi vastavat käitumist kujundama? Neljas nõrkus seondub Eesti väiksusega, kus finantsjärelevalvajaid on loetud arv ning nende isikud avalikud. Sõnaga, ootamatuse või varjatuse mõõde kaob.

Eesti finantsinspeksiooni järelevalvetegevus on üldjoontes suunatud reguleeritud professionaalsetele finantsvahendajatele. Järelevalvetegevuse fookuses on äride juhtimise korraldus ja juhtide ning äri kontrollijate sobilikkus, finantsvahendaja organisatsioon, ärimudel ja riskikontrolli omavaheline tasakaal, kapitali kogus ja kvaliteet, erinevad protsessid ning süsteemid, ka teabe avaldamine ja selle kvaliteet. See kõik teenib finantsstabiilsuse säilimise ja turu läbipaistva toimimise hüve. Kaudselt kaitstuks on siin kõik tarbijad, kogu ühiskond. Finantsinspeksioon ei tegele finantsvahendaja ja tarbija üksikvaidluse sasipuntra harutamisega, lahendamisega.

Eelneva alusel saab järeldada, et finantsjärelevalveasutuse seadusjärgne ülesanne määrab ära kontrolltehingude mõistlikkuse järelevalve meetodina. Näiteks, kui lukksepa kulub marjaks ära rauasaag, siis metsa langetamisel osutub see tööriist kasutuks. Finantsinspeksioonile oleks kontrolltehingute tegemise võimalus kasulik finantsteenuste turul kujunevate ja valitsevate trendide ning riskide täpsustamiseks, kuid selle kasutamine vahetu rikkumiste kontrollimise meetodina vajab veel täiendavat debatti.

